

NAFAS A'ZOLARI KASALLIKLARIDA ISHLATILADIGAN DORIVOR O'SIMLIKLAR VA ULARNING FITOPREPARATLARI

O.J.Meliqulov, N.X.To'ychiyev

Samarqand Davlat tibbiyot universiteti

Annotatsiya: Ko'pincha shamollash natijasida kelib chiqadigan xastaliklarga yuqori nafas yo'llarining yallig'lanishi (bronxitlar) va viruslar sababchi bo'lgan gripp kasalligi (ORK) kiradi. Ushbu kasalliklar ayniqsa, havoni sovushi va sovuq tushishida rivoj olgani sababli ularni fasl kasalligi yoki fasl shamollashi deb yuritiladi. Ular nafas olish a'zolari kasalliklari orasida eng ko'p uchraydigan xastaliklar hisoblanadi. Bronxitlar patogenizmi bo'yicha birlamchi va ikkilamchi bo'lishi mumkin. Birlamchi bronxit mustaqil holda bronxlarning yallig'lanishi, ikkilamchi bronxit esa turli kasalliklar natijasida (qizamiq, zotiljam, sil kasalligi va b) kelib chiqadi. Kelib chiqish sababi bo'yicha virusli, bakteriali hamda fizikaviy, kimyoviy, changli bo'lishi mumkin. Bronxitlar rivojlanishi va kechishi bo'yicha o'tkir va surunkali, yallig'lanishi, katta kichikligiga qarab diffuzli va cheklangan guruhlariga bo'linadi. Bundan tashqari bronxitlar funksional holati bo'yicha noobstruktiv (oddiy) va obstruktiv bo'ladi. Ajralib chiqayotgan balg'amning xarakteri bo'yicha shilimshiqli (katarral), yiringli, gemorragik bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: Bronxit, Zotiljam, Jo'ka mevasi, maymunjon, fenxel, tog'jambul, damlama.

Asosiy qism. O'tkir bronxit. Bronxlar shilliq pardasining diffuz yallig'lanishi ko'pincha viruslar, bakterialar yoki kimyoviy moddalar (azot oksidi, xlor, ammiak va b) sabab kelib chiqadi. O'tkir bronxitning yengil kechishida bemor o'zini yomon xis qiladi. U subfebril harorat (37.2- 37.6), qattiq yo'tal, to'sh suyagini atrofida og'riq, balg'am ko'chishi va b. bilan davom etadi. Og'ir kechishida tana harorati baland (38⁰ C dan yuqori) bo'ladi va yo'tal kuchayadi. Terlash, bo'shashish, quvvatsizlik va boshqalar kuzatiladi. Davolashda turli tadbirlardan (chekishni to'xtatish, ko'rpa yostiqda yotish, toza va namroq havoda bo'lish) tashqari bir qator dori preparatlari og'riq qoldiruvchi, antibiotik, yo'talga qarshi, balg'am ko'chiruvchi, isitma tushiruvchi va boshqa dori vositalari beriladi.

Bulardan tashqari keng miqyosda dorivor o'simliklardan va ulardan olingan va tayyorlangan fitopreparatlardan foydalaniladi. Bemorlarga davo ko'rsatishda quyidagi turli ta'sirli dorivor o'simliklar va ularning yig'malari tavsiya etiladi.

Ushbu o'simliklarning ta'siri quyidagicha bo'lishi maqsadga muvofiq bo'ladi va talab qilinadi:

- yallig'lanishga qarshi ta'sirli (arpabodiyon, bexi, erika, uzum. andiz, tog'rayxon, dolachoy, tirnoqgul, moychechak, qarag'ay, uchrangli binafsha, tog'jambi, qoraqiz, marmarak, oq lamium, arpa va b);

- antiseptik ta'sirli (qayin, moychechak, evkalipt, timoqgul, qarag'ay, marmarak, terak);

- burishtiruvchi ta'sirli (eman, g'ozpanja, olxa, shumrut, chernika, choy);

- balg'am ko'chiruvchi ta'sirli (gulxayri, arpabodiyon, tog'rayhon, anjir, bodrezak, jo'ka, oqqaldirmoq, zubturim, qarag'ay, qoraqiz, terak, fenxel, tog'jambul, olma mevasi);

- bronx sekretsijasini kamaytiruvchi ta'sirli (andiz);

- spazmolitik ta'sirli (Iedum, yalpiz);

- allergiyaga qarshi ta'sirli (moychechak, qizilmiya, bo'ymadoron, uchgullik binafsha, qoraqiz);

- vitaminlar saqlovchilar (qulupnay, gazanda, maymunjon, chetan, qoraqot, na'matak, sabzi, limon va b).

Bronxidlarda (o'tkir respirator kasalliklarda - O'RK, o'tkir va surunkali bronxidlarda) yuqorida keltirilgan o'simliklar turli dori shaklida (damlama, qaynatma, quruq va suyuq ekstrakt va b.) ishlatiladi. Gripp kasalligida bo'ladigan o'tkir bronxit organizmning kasallikka bo'lgan qarshiligini oshiradigan immunostimulyatorli fitopreparatlar, o'simlik biostimulyatori beriladi. Kasallikni boshlanishida tarkibida vitaminlar saqlagan va fitonsid xossalik o'simliklar hamda isitma tushiruvchi va terlatuvchi, yallig'lanishga qarshi ta'sir etadigan dorivor giyohlar va ularni saqlagan fitoyig'malar tavsiya etiladi.

Masalan jo'ka mevasi, maymunjon bargi, qalampir yalpiz o'ti, marmarak-30 grammdan.

20 g maydalangan yig'madan olib, 1 l qaynoq suvga solinadi. Termosda 1 soat davomida saqlanadi. Dokadan o'tkaziladi.

Qabul qilinishi: 400-600 ml issiq damlamani 1 soatda, keyin 200 ml dan har 2 soatda ichiladi.

O'tkir bronxitga duchor bo'lganlarni yuqorida keltirilgan dorivor o'simliklar bilan davolashda bemorga gorchishniklar, bankalar qo'yish, ko'krak qafasini dumba yog'i yoki g'oz yog'i bilan ishqalash, issiq sut bilan asal, isitilgan ishqoriy mineral suvlar, sariq yog' hamda xo'l mevalar, ko'katlar, sitrus mevalar (limon, apelsin, mandarin)ni iste'mol qilish yaxshi natijalar beradi va tavsiya etiladi.

Surunkali bronxit. Uzoq davom etadigan bronxlar shilliq pardasini diffuz yallig'lanish kasalligidir. Bu xastalik nafas a'zolari kasalligini orasida ko'p uchraydigan va bu borada birinchi o'rinda turadi. Kasallikni kelib chiqishida ekzogen sabablar (tamaki tutuni, chang tutuni, uglerod oksidi, azot oksidi, infeksiya, allergiya, fizikaviy-kimyoviy faktorlar) va endogen (o'tkir respirator kasalliklarining (gripp) qaytarilishi,

o'tkir bronxit, modda almashinuvini buzilishi va b.) faktorlar rol o'ynaydi. Kasallikning asosiy belgisi - yo'tal, balg'am ko'chishi, xansirash hisoblanadi. Bemorlar darmon qurishi, tez charchab qolishdan, tana haroratini qisman ko'tarilishidan, ko'p terlashdan, ish faoliyati pasayishidan noliydilar. Kataral obstruktiv bo'lmagan surunkali bronxitda ko'pincha ertalab (ayniqsa. jismoniy harakatdan so'ng) yo'tal paydo bo'lib, balg'am ajraladi.

Balg'am yiringli bo'lishi mumkin. Obstruktiv bronxitda bo'ladigan yo'talda balg'am (hatto yiringli) juda kam miqdorda ajraladi. Distal bronxitda yo'tal bo'lmasligi ham mumkin. Bunda kasalning xansirashi birdan bir belgi sanaladi. Surunkali bronxit ko'pincha asta-sekin zo'rayib boradi. Biroq tez-tez ko'chib turganda bronxit kuchayib bronxlarni tobora ko'proq qismiga yoyiladi. Bronxlarning havo o'tkazuvchanligini buzilishi emfizema paydo bo'lishiga zamin tug'diradi.

Keskin destruktiv o'zgarishlar esa bronxoektazlarga olib keladi. Bular nafas yetishmasligini avj olishiga va o'pka tufayli yurak kasalliklariga sabab bo'ladi. Allergik komponent qo'shiladigan bo'lsa bronxial astma kasalligiga olib kelishi mumkin. Kasallikga duchor bo'lgan bemorlarga da'vo ko'rsatishda kasallik sabablarini va turtki bo'ladigan omillarni bartaraf etishga qaratiladi. (kimyoterapivtik antibakterial preparatlar, tomaki chekishi to'xtatish, toza havo va Bundan tashqari turli muolajalar (bonka qo'yish, massaj va b) fizioterapevtik (diatermiya, kvars) shifobaxsh badantarbiya, organizmni chiniqtirish tavsiya etiladi. Shuning bilan birga, kasallik belgilariga qarshi bo'lgan dori preparatlari beriladi. Bularning orasida yo'talga qarshi balg'am ko'chiradigan balg'amni suyultiradigan (mukolitik) antiseptik ta'sirli dorivor o'simliklar alohida o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Меликулов, О. Ж., Кодиров, Н. Д., Баймурадов, Э. С., & ИСПОЛЬЗОВАНИЕ, Б. В.Ф. ORIENSS. 2022. № Special Issue 4-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-barbarisa-v-farmakoterapii>.
2. Mirzoyeva, F. A., Imamova, Y. A., & Melikulov, O. J. (2022). Medicinal plants and their properties. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(4), 1140-1144.
3. Melikulov, O. J., & Kodirov, N. D. (2022). 1.4-benzodiazepinning tibbiyotda qo'llanadigan vositalari. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(8), 313-317.
4. Melikulov O. J., Kodirov N. D. Furan va uning tibbiyotda ishlatiladigan hosilalari //Science and Education. – 2022. – T. 3. – №. 11. – C. 178-185.
5. Imamova, Y. A., & Melikulov, O. J. (2022). Dori vositasiga shakl berish va dori vositadagi ta'sir etuvchi moddalarning ajralib chiqishi haqida tushuncha. *Science and Education*, 3(11), 126-134.
6. Melikulov O. J., Kodirov N. D. Furan va uning tibbiyotda ishlatiladigan hosilalari //Science and Education. – 2022. – T. 3. – №. 11. – C. 178-185.